

ВИМОГИ ТА УМОВИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВОМ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

ПОГРЕБНЯК Андрій

доктор технічних наук, професор
Університет митної справи та фінансів
<https://orcid.org/0000-0003-3214-6410>
e-mail: pogrebnyak.av1985@gmail.com

БАЗИК Олександр

головний інженер Corezoid. Inc
<https://orcid.org/0009-0007-4279-1460>
e-mail: corbaz@i.ua

ВИШНІКІНА Олена

кандидат хімічних наук, доцент
Університет митної справи та фінансів
<https://orcid.org/0000-0002-3747-2904>
e-mail: vishnikinaa2016@gmail.com

ЗІНЧЕНКО Георгій

доктор філософії
Університет митної справи та фінансів
<https://orcid.org/0009-0005-1895-5977>
e-mail: kaf_mev@ukr.net

РОМАНОВ Роман

доктор філософії
Університет митної справи та фінансів
<https://orcid.org/0000-0002-6684-6645>
e-mail: kaf_mev@ukr.net

У статті розглядаються ключові аспекти створення та функціонування ефективної системи безпеки на підприємстві. Опрацьовано понятійно-термінологічний апарат безпеки підприємства, визначено та класифіковано принципи формування та розбудови системи безпеки підприємства, складові цієї системи безпеки підприємства та надано характеристику змісту функції системи управління безпекою підприємства. Запропоновано рекомендації щодо покращення існуючих практик безпеки та впровадження нових технологій для забезпечення безпеки на виробництві.

Ключові слова: система безпеки, підприємство, управління ризиками, політика безпеки, моніторинг, технології безпеки.

REQUIREMENTS AND CONDITIONS OF CREATING A SECURITY SYSTEM BY THE ENTERPRISE AS A COMPONENT MANAGEMENT SYSTEM

POGREBNYAK Andriy

University of Customs and Finance

BAZYK Oleksandr

Corezoid. Inc

VISHNIKINA Olena, ZINCHENKO Heorhii, ROMANOV Roman

University of Customs and Finance

The security management system of an enterprise, institution, or institution is an integral, interconnected component of the overall management system. A detailed study of the state of security, when the management has an understanding of the real threats that may accompany or are already present, usually precedes and prompts the adoption of necessary measures for the formation of the enterprise's security management system. Timely response to existing and potential business threats, not according to the "residual principle", but preventively, is the most optimal strategy of enterprise management, which is able to ensure the presence of a separate service for its security.

The conducted research also shows what legislative and legal basis managers and lawyers use in the process of training and formation of the company's security services, taking into account the specific features of its activity.

The article examines the key aspects of the creation and functioning of an effective security system at the enterprise. the conceptual and terminological apparatus of enterprise security was elaborated, the principles of the formation and development of the enterprise security system, the components of this enterprise security system were defined and classified, and the content of the function of the enterprise security management system was described. Recommendations are offered for improving existing safety practices and implementing new technologies to ensure safety in the workplace.

Keywords: security system, enterprise, risk management, security policy, monitoring, security technologies.

ПОГРЕБНЯК, А., БАЗИК, О., ВИШНІКІНА, О., ПОГРЕБНЯК, А., БАЗИК, О., ВИШНІКІНА, О., ЗІНЧЕНКО, Г., & РОМАНОВ, Р. (2024). ВИМОГИ ЗІНЧЕНКО, Н., & ROMANOV, R. (2024). ТА УМОВИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ REQUIREMENTS AND CONDITIONS OF

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Система управління безпекою підприємства, закладу, установою є невід'ємною, взаємопов'язаною складовою загальної системи управління. Детальне вивчення стану безпеки, коли у керівництва з'являється розуміння про реальні загрози, які можуть супроводжувати, чи вже є наявними, зазвичай передують та спонукають до вжиття необхідних заходів із формування системи управління безпекою підприємства. Вчасне реагування на існуючі та потенційні загрози діяльності, не за «залишковим принципом», а превентивно, є найбільш оптимальною стратегією управління підприємством, що і здатна забезпечити наявність окремої служби її безпеки.

У проведеному дослідженні також показано, якою законодавчо-правовою базою послуговуються керівники та юристи у процесі підготовки та формування служб безпеки підприємства, враховуючи специфічні особливості його діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогодні, на жаль, в українському науковому просторі не визначено однотайно поняття системи безпеки підприємства, тим більш, не існує загальної наукової теорії, яка б базувалася на системному підході у дослідженні питання безпеки підприємства. Діяльність суб'єкта підприємницької діяльності у сфері безпеки регулюється, насамперед, Конституцією України, Законами України, її підзаконними нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, що вже були ратифіковані Верховною Радою України та приводять українське законодавство у відповідність до міжнародного [1].

Представники наукової спільноти, насамперед, науковці з юридичних, економічних наук та зі сфери наук державного управління (наприклад, Г.П. Ситник, А.І. Поздняков, Є.К. Пронкін, В.П. Ковальський, О.Я. Маначинський, А.В. Костров, А.А. Ткачова та ін.) вивчають питання забезпечення безпеки життєдіяльності та надають свої визначення поняття безпеки, що не забезпечує наявність його загального формулювання, прийнятного для застосування у будь якій сфері життя, економіки, управління тощо. Мабуть, тому, у законодавстві України, на сьогодні, відсутнє науково обґрунтоване поняття терміну «безпека». Звісно, Конституція України, Закон «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV, «Стратегія національної безпеки України» [2, 3, 4], оперують цим наративом, але забезпечення безпеки об'єктів підприємницької діяльності досі не регулюється загально визнаною дефініцією.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті визначено проведення моніторингу та аналізу зовнішніх/внутрішніх факторів, що становлять/можуть становити загрозу безпеці діяльності підприємства та надання рекомендацій щодо необхідності впровадження систем управління безпекою у загальну систему управління.

Задля досягнення поставленої мети завданнями дослідження визначено: опрацювати науковий понятійно-термінологічний апарат безпеки підприємства; провести моніторинг законодавчої бази України із забезпечення підприємницької діяльності; проаналізувати законодавчо-правове забезпечення безпеки підприємства; ідентифікувати сукупність загроз для стійкого розвитку підприємства і запропонувати заходи їх протидії; класифікувати сукупність ознак, за якими запропонувати механізм відношення загроз до певних категорій; визначити та класифікувати принципи формування та розбудови системи безпеки підприємства, складові системи безпеки підприємства та надати їх характеристику, функції системи управління безпекою підприємства; надати рекомендації щодо їх впровадження у загальній системі управління задля забезпечення стійкого розвитку підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зрозуміло, що розглядаючи підприємство як специфічний об'єкт, систему – необхідно визначити, насамперед, її елементи, структуру будови та сукупність зв'язків між елементами, які забезпечують її функціонування та стійкий розвиток. Базуючись на такому системному підході до визначення об'єкта дослідження, потрібно подібну методику застосувати і до розглядання системи забезпечення його безпеки. Тобто, необхідно дослідити сукупність факторів небезпек, що можуть загрожувати діяльності підприємства, їх види, джерела походження, причини виникнення, можливі наслідки, їх взаємозв'язок та вплив на них зовнішніх/внутрішніх загроз тощо., для прийняття оптимальних рішень щодо їх запобігання, профілактики, мінімізації впливу чи усунення, розробки методів, засобів, політики, стратегії підприємства із забезпечення його безпеки. Дотримання таких умов дозволить виробити єдину концепцію безпеки підприємства та, у решті решт, створити спеціалізовану систему з її управління.

Очевидно, існує два підходи до реагування на існуючі чи потенційні загрози – пасивний та активний, коли пасивна реакція об'єкту спостерігається у випадку актуалізації загрози, тобто, загроза вже відбувається або відбулася як факт. Якщо ж розглядати об'єкт у динамічному стані розвитку з метою забезпечення здатності до його стійкості, потрібно застосовувати, насамперед, превентивні дії з ідентифікації, профілактики, мінімізації, нейтралізації, локалізації, усунення небезпек, що можуть загрожувати стійкому розвитку підприємства.

Таким чином, можна визначити небезпеку як загрозу безпеці підприємства, що може призвести до негативних наслідків у його діяльності, навіть до її зупинки.

Досліджуючи поняття небезпек, для їх класифікації слід опиратися на застосування категорійно-понятійного апарату, послуговуючись показниками різноманітних ознак. Такими ознаками зазвичай слугують: ступінь ймовірності (неймовірна, малоймовірна, ймовірна, вельми вірогідна і цілком ймовірна); ступінь розвитку загрози (поява (зародження), зростання, стабілізація і зникнення (усунення)); потенційність у часі (вже існуюча, короткострокова – до 1 року проявлення, довгострокова – понад 1 року); просторовий масштаб розповсюдження (локальна, об'єктова (територія підприємства), місцева, регіональна, національна, міжнародна, глобальна); темпи зростання у часовому вимірі; напруженість загрози (допустима, підвищена, критична, катастрофічна); природа походження (природні, техногенні, соціальні, комбіновані); суб'єктивність походження (навмисна, ненавмисна).

Формування та розбудова системи безпеки підприємства опирається на дотримання низки умов та принципів, головні з яких відображено у табл. 1 [5].

Таблиця 1

Зasadничі принципи формування та розбудови системи безпеки підприємства

Принцип	Зміст принципу
Превентивності	Принцип ґрунтується на парадигмі пріоритетності превентивного, попереджувального підходу до реагування на реальні та потенційні небезпеки.
Законності	Прийняття управлінських рішень щодо діяльності підприємства у сфері безпеки повинно виходити із норм та правил, що регулюються чинним законодавством України.
Комплексності, системності	Керівники та працівники системи безпеки підприємства, відповідних служб, застосовують комплексний, системний підхід у прийнятті рішень з вирішення питань безпеки.
Відкритості, гласності	Працівники, громадськість, населення міста, регіону повинні бути поінформованими про стан безпеки на підприємстві, можливі негативні наслідки його діяльності та про заходи щодо їх запобігання.
Компетентності	Професійний рівень працівників та керівників системи безпеки повинен відповідати існуючим вимогам.
Економічної доцільності	Ефективність фінансових витрат на проведення заходів з безпеки повинна відповідати принципу оптимізації фінансового та безпекового ризиків, як в оперативному, так і у стратегічному вимірі.
Екологічної обґрунтованості	Засоби та заходи із забезпечення безпеки підприємства повинні ґрунтуватися на законодавстві з екологічної безпеки.
Соціальної доцільності	Застосування безпекових заходів повинно проходити з урахуванням їх впливу на працівників підприємства, населення місця його розташування, району та країни у цілому.
Плановості	Функціонування системи безпеки підприємства повинно ґрунтуватися на Політиці та Стратегії із забезпечення його безпеки та стійкого економічного, соціального, екологічного розвитку, що має бути відображеним у відповідних положеннях та планах.
Пріоритетності	Обираючи засоби для проведення заходів із забезпечення безпеки підприємства потрібно виходити із наявності пріоритетів виникнення загроз.

Виходячи із вищесказаного, можна визначити складові системи безпеки підприємства, що відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Складові системи безпеки підприємства та їх характеристика

Види безпеки	Характеристика видів безпеки
економічна	Стан стабільного, стійкого економічного розвитку з оптимальної прибутковості, рентабельності, конкурентоздатності, інвестиційної привабливості тощо.
техногенна	Відповідність технічного устаткування, обладнання, пристроїв вимогам Держстандарту, сертифікації та умовам метрологічного обслуговування.
технологічна	Сукупність дій та засобів із дотримання вимог нормативно-правових документів щодо впровадження та використання сучасних технологій
соціальна	Дотримання вимог законодавства щодо безпеки працівників, соціальних груп, населення та людства
інформаційна	Стан інформаційної захищеності комерційної діяльності та конференційної інформації працівників та партнерів.
психологічна	Психологічний клімат у колективі, надання психологічної допомоги, дотримання прийнятих правил поведінки із клієнтами, партнерами, відвідувачами тощо.
валеологічна	Дотримання вимог із захисту життя і здоров'я працівників, оточуючих, окремих осіб (груп, всіх осіб).
комерційна	Проведення робіт із забезпечення збереження комерційної таємниці.
пожежна	Відповідність існуючим протипожежним вимогам, правилам, нормативним документам об'єктів та території підприємства.
охорона праці	Стан економічної, соціальної, екологічної, юридичної захищеності працівників під час виконання ними трудових обов'язків

На засадах своєчасного проведення моніторингу існуючих/потенційних небезпек для функціонування підприємства, що дозволяє виявити причини, передумови, тенденції розвитку загроз, аналізу стану безпеки – приймаються відповідні управлінські рішення щодо розробки та застосування превентивних заходів стосовно попередження, мінімізації, недопущення проявлення фактичних загроз. Така діяльність повинна відповідати політиці та стратегії розвитку підприємства, що дозволяє досягти наступних результатів:

- зростання продуктивності праці та зміцнення її дисципліни;
 - підвищення економічних показників підприємства, зокрема, зростання прибутковості, рентабельності;
 - покращення іміджу підприємства, його конкурентоспроможності;
 - підвищення рівня правової захищеності та комерційних інтересів;
 - розширення фінансових можливостей задля інвестування в інноваційні технології;
 - розширення можливостей із масштабування та диверсифікації власності;
 - зростання зацікавленості працівників у підвищенні ефективності результатів особистої праці.
- У системі управління безпекою підприємства розглядають три типових стратегії розвитку:
- орієнтовані на застосування дій та засобів, направлених на зниження ймовірності виникнення загроз, від можливості їх повного запобігання до мінімізації проявлення до повного усунення;
 - орієнтовані на запобігання чи мінімізацію негативного впливу небезпек;
 - орієнтовані на ліквідацію наслідків, завданих підприємству, відновлення його повноцінної діяльності, застосування механізмів та інструментів для компенсації завданої небезпекою шкоди.

Розглянемо функції системи управління безпекою підприємства та охарактеризуємо методи та заходи забезпечення стійкого розвитку підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

Функції системи управління безпекою підприємства

Функції управління	Характеристика, скорочений опис змісту функції
Організаційна	Формування та організація діяльності спеціалізованих підрозділів, структур, зон безпеки, діяльність яких направлена на забезпечення безпеки.
Техніко-технологічна	Застосування технічного обладнання, приладів та сучасних технологій для моніторингу стану безпеки підприємства, контролю за дотриманням законодавства із експлуатації техніко-технологічних систем тощо.
Планувальна	Розробка оперативних та стратегічних планів із забезпечення ефективної безпечної діяльності
Фінансова	Фінансування діяльності системи безпеки підприємства.
Правова	Забезпечення правового супроводу діяльності підприємства, захист здоров'я, життя та прав працівників.
Кадрова, інтелектуальна	Супровід діяльності працівників на підприємстві, починаючи від прийому на роботу і закінчуючи його звільненням, з метою забезпечення її безпеки
Інформаційно-освітня	Навчання, проведення інструктажів, перепідготовка, підвищення фахової кваліфікації працівника
Контролююча	Здійснення контролю, проведення спостережень за дотриманням законодавства із безпеки діяльності підприємства, його правових документів, інструкцій, положень тощо.
Коригувальна	Коригування цілей, завдань, політики та стратегії підприємства з точки зору впливу на його діяльність негативних факторів

Представлені результати проведеного дослідження дозволяють надати керівникам об'єктів підприємницької діяльності необхідні рекомендації щодо їх впровадження у загальній системі управління задля забезпечення стійкого розвитку підприємства, підвищення його конкурентоспроможності, рентабельності, покращення стану репутації у державному та міжнародному економічному просторі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи результати, що були отримані, можна сформулювати наступні висновки: проведене дослідження дозволило опрацювати науковий понятійно-термінологічний апарат безпеки підприємства; провести моніторинг законодавчої бази України із забезпечення підприємницької діяльності; проаналізувати законодавчо-правове забезпечення безпеки підприємства; ідентифікувати сукупність загроз для стійкого розвитку підприємства і запропонувати заходи їх протидії; класифікувати сукупність ознак, за якими запропонувати механізм відношення загроз до певних категорій; визначити та класифікувати принципи формування та розбудови системи безпеки підприємства, складові системи безпеки підприємства та надати їх характеристику, функції системи управління безпекою підприємства; надати рекомендації щодо їх впровадження у загальній системі управління задля забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Створення та функціонування ефективної системи безпеки на підприємстві є комплексним завданням, яке вимагає системного підходу та залучення всіх рівнів управління. Розробка чіткої політики безпеки, впровадження сучасних технологій, навчання персоналу, управління ризиками та постійний моніторинг є ключовими елементами успішної системи безпеки. Виконання цих заходів дозволить забезпечити високий рівень безпеки, захистити працівників та майно підприємства, а також підвищити ефективність виробничих процесів.

Для подальших досліджень рекомендується зосередити увагу на вивченні ефективності різних технологічних рішень та методів управління ризиками в умовах конкретних підприємств. Також варто досліджувати можливість використання нових підходів до навчання персоналу та підвищення його обізнаності щодо питань безпеки. Важливим напрямком є розвиток співпраці з міжнародними організаціями для обміну досвідом та його подальшого застосування. У табл. 4 систематизовано інформацію щодо рекомендацій, необхідних для впровадження у систему управління безпекою підприємства.

Таблиця 4

Ключові рекомендації для створення та удосконалення системи безпеки

Рекомендація	Зміст
Розробка та впровадження чіткої політики безпеки підприємства	Створити чітку та зрозумілу політику безпеки, що визначає основні цілі, стандарти та процедури.
Створення системи безпеки	Розробити та створити окрему систему безпеки підприємства як складову загальної системи управління підприємством, визначити об'єкти та суб'єкти безпеки, забезпечити постійний зв'язок між елементами системи безпеки.
Впровадження сучасних технологій	Регулярно оновлювати технології та програмне забезпечення для підтримання високого рівня безпеки. Використовувати сучасні системи відеоспостереження, контролю доступу та автоматизовані системи контролю виробничих процесів.
Регулярне навчання та підвищення кваліфікації працівників.	Організувати тренінги з управління ризиками, реагування на надзвичайні ситуації, евакуації та надання першої допомоги, проводити регулярні інструктажі. Забезпечити можливості для підвищення кваліфікації у сфері безпеки.
Управління ризиками	Проведення аудиту, ідентифікації та оцінки ризиків, розробка та впровадження заходів щодо управління ними. Визначити та оцінити потенційні ризики, розробити плани управління ризиками та впровадити заходи для їх мінімізації.
Моніторинг та оцінка	Здійснювати регулярні моніторинг, аудит стану безпеки, аналіз інцидентів та аварій. Оцінювати ефективність впроваджених заходів безпеки та вдосконалювати їх на основі отриманих даних.
Фінансування безпеки	Фінансувати заходи та засоби із забезпечення безпеки за превентивним, а не залишковим принципом.
Співпраця з зовнішніми організаціями	Співпрацювати з місцевими та міжнародними організаціями, які спеціалізуються на питаннях безпеки. Впроваджувати найкращі практики та стандарти безпеки, що використовуються в інших галузях та країнах.

Література

1. Крегул Ю.І., Банк Р.О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. Ст.1433
4. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» : Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105 (у редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 р. № 389/2012). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.
5. Система безпеки підприємства. URL: <https://www.deltaguard.com.ua/uk/%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%8C/%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>

References

1. Krehul Yu.I., Bank R.O. Bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini: administratyvno- pravovyi aspekt : monohrafiia. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2015. 240 s.
2. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. st. 141.
3. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 19 chervnia 2003 r. № 964-IV. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2003. № 29. St.1433
4. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy «Ukraina u sviti, shcho zminiuietsia» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 liutoho 2007 r. № 105 (u redaktsii Ukazu Prezydenta Ukrainy vid 8 chervnia 2012 r. № 389/2012). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.
5. Systema bezpeky pidpriemstva. URL: <https://www.deltaguard.com.ua/uk/%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%8C/%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>